REMBRANDT.

NIEUWE BIJDRAGEN TOT ZIJNE LEVENSGESCHIEDENIS

DOOR

DR. A. BREDIUS en MR. N. DE ROEVER.

III.

SEDERT wij in den derden en in den vijfden jaargang van dit tijdschrift de resultaten van de laatste archief-onderzoekingen mededeelden, dachten wij waarlijk niet, dat wij daarop reeds in den achtsten jaargang het eerste vervolg zouden durven geven. Wij hadden met het publiceeren dezer stukken liever gewacht tot wij over nog meer gegevens de beschikking zouden gehad hebben, maar aangezien èn de bronnen langzamerhand beginnen op te drogen, die vroeger tamelijk mild vloeiden, èn schrijvers van grooten naam zich aangorden, om het leven van den grootmeester van Neêrlands kunst te beschrijven in verband met zijn werk, — thans zoo veel beter bekend dan ten tijde, toen VOSMAER schreef, — en gegrondvest op de oorkonden, die sedert denzelfden tijd grootendeels in dit tijdschrift zijn gepubliceerd, meenden wij geene vrijheid te kunnen vinden, om het achterstaande nog langer onder ons te houden.

Dit strekke tot onze verontschuldiging, wanneer de belangstellende vriend van REMBRANDT zich in deze weinige bladzijden bijkans gesleurd zal zien door heel het te Amsterdam geleid huiselijk leven van onzen kunstenaar, slechts hier en daar stil staande, en dan nog wel zonder zelfs een overzicht te nemen van den tijd voor welks kennis het stuk, dat ons bezig houdt, van belang is.

Waartoe zou dit ook dienen?

Geen dezer stukken weêrspreekt een enkele der beschouwingen, die wij aan de vroeger gepubliceerde hebben vastgeknoopt. Integendeel zij bevestigen en vullen die aan.

Wij zouden dus in herhalingen moeten vervallen met iedere breedvoerige toelichting, die zij bovendien niet noodig hebben, omdat zij zonder haar niet misverstaan kunnen worden door hem, die van de vorige artikelen heeft kennis genomen.

Wij zullen dus slechts hier en daar een enkel woord er bijvoegen, waar ons eene korte verklaring wenschelijk voorkomt.

Het eerste stuk voert ons terug naar den tijd, toen REMBRANDT met zijne broeders en zusters de ouderlijke nalatenschap deelde. Wij leeren er uit, hoe REMBRANDT voor zijn erfdeel hypotheek op de molen gekregen had, maar er liever contante penningen voor ontfing, en derhalve zijnen broeder WILLEM machtigde den custingbrief te verkoopen. De acte is merkwaardig, omdat zij ons doet zien, dat de meester reeds toen prijs stelde op baar geld. Toch verkeerde hij geenszins in geldgebrek, althans, toen het den 12 December 1640 bleek, dat ADRIAEN bij het beheer des onverdeelden boedels 480 gl. meer uitgegeven dan ontvangen had, was het REMBRANDT, die het eerst zijn gedeelte daarin aanzuiverde.

> Op huyden den 2en November 1640 compareerde .... den E. Sr. REMBRANT VAN RHIJN, wonende tot Amsterdam, naegelaten zoon ende mede-erfgenaem van HARMAN GERRITSZ VAN RHIJN ende NEELTGEN WILLEMSdr. VAN ZUYTBROUCK, zijne ouderen, beyde zalr. ged., te kennen gevende .... dat hem comparant volgens de staet, schiftinge en scheydinge beroërende den naegelaten boedel ende goederen van de voorz. NEELTGEN WILLEMSdr. VAN ZUYTBROUCK, zijne zal. moeder, ... voor sijne erffportie onder andere partijen aenbedeelt was zoodanige somme van *f* 3565.— te betalen staende met *f* 300.— s' jaers, Alderheyligen dage 1641 't eerste ende zoo vervolgens ..... als ADRIAEN HARMANSZ VAN RHIJN, zijn comcomparants broeder, van wege de custingpenn: van de halve moutmolen staende op de Vestwalle bij de Witte poort, (daervan CLEMENT LEENDERTSZ RUYS de wederhelfte competeert) die d'selve ADRYAEN HARMANSZ bij de voorsz. scheydinge .... aenbedeelt es, schuldich is en aen hem comparant op de voorsz. termijnen, uytkeeren en betalen moet (breder blijckende enz.) Ende alsoo hij comparant te rade geworden es, de voorsz. aenbedeelde custinghpenningen te doen vercoopen, en te gelde te maken tot zoodanige reductie als best zal willen vallen, en hem comparant ongelegen was ter tijt en wijle van deselve vercoopinge hier te blijven ende zulcx te bevorderen, soo ist, dat hij comparant ..... zijn broeder WILLEM HARMANSZ

VAN RHIJN bevolmachtigt dit alles voor hem te bezorgen. Gedaen ten huize van ADRIAEN HARMANSZ VAN RHIJN.

Getuygen zijn JAN ADRIAENSZ VAN RHIJN en de Notaris CLAES PAEDTS.[1])

Kenschetsend voor de goede verhouding, die er ten huize van den meester tusschen de huisgenooten bestond, is de uiterste wilsbeschikking[2]) van GEERTJE DIRCX, weduwe van den trompetter ABRAHAM CLAESZ, de minne van TITUS, die ziekelijk maar nog helder van hoofd, dankbaar erkennende ongetwijfeld de weldaden, die zij in het huis van haren meester had genoten, den 24 Januari 1648 hare moeder slechts in de legitieme portie, (te voldoen met alle hare kleederen behalve hare gouden sieradien,) tot erfgenaam instelde en voor het overige haar pleegkind TITUS, onder voorwaarde, dat deze aan TRIJNTJE, het kind van PIETER LAMBERTSZ BEETZ, te Hoorn, 100 car. gl. met haar conterfeytsel — misschien wel door REMBRANDT geschilderd! — zou uitkeeren.

Wij hebben reeds vroeger gezien[3]), hoe in deze goede verstandhouding na verloop van tijd eene verandering kwam, die tot onaangename verwikkelingen met REMBRANDT aanleiding gaf. GEERTJE gedroeg zich niet zeer goed of geraakte — hetgeen ons waarschijnlijker voorkomt — eenigszins gekrenkt in hare geestvermogens, zoodat het gewenscht werd haar over te brengen naar een gesticht, waar zij behoorlijk zou kunnen worden verpleegd. Hare verwanten, waartoe wij in de eerste plaats PIETER DIRKSZ rekenen, die eenige jaren later timmerman op het schip „*de Bever*" was, verzochten CORNELIA JANSSEN, huisvrouw van WILLEM JANSZ COEHOUWER, de noodige maatregelen daartoe te nemen. Zij deed dit gewillig, maar verzocht REMBRANDT de kosten voor te schieten, hetgeen deze deed. Maar toen hij eenige jaren later in geldverlegenheid zat, bedacht hij, dat het billijk zou zijn, indien GEERTJES verwanten hem zijne uitgeschoten penningen terugbetaalden, en toen zij weigerachtig of nalatig bleven, liet hij een hunner, bovengenoemden PIETER DIRKSZ, op het punt staande zee te kiezen, in arrest nemen. Dit was evenwel gansch niet naar den zin van onzen zeeman. Hij zond REMBRANDT den 2 Maart 1656 den Notaris JUSTUS VAN DE VEN om hem te insinueeren, dat hij hem onrechtmatig had doen arresteeren. Hij moest en wilde echter vertrekken. Moest hij nu terug blijven, dan zouden ook de onkosten verder voor REMBRANDTS rekening zijn. Ook meende hij door den meester schadeloos gehouden te moeten worden „van alle injurien en affronten *door uwe proceduren gehadt en geleden.*"

REMBRANDT antwoordde: „den Insinuant hadde hem geroepen op de

1) Prot. Not. ADR. PAEDTS. Leiden.
2) Prot. Not. LAUR. LAMBERTI. Amsterdam.
3) *Oud-Holland* III, bl. 96—98.

„gepreviligeerde rolle, om te geven redenen van arrest, en daer soude hij antwoorden. „Doch soude sien ofte hij 't anderssins te wege brachte, en stont niet toe, dat „den insinuant soude gaen uyttet arrest."

De tegenspraak veroorzaakte een rechtsgeding, waarin REMBRANDT den 18 Mei 1656 ARNOUT VINGBOOM tot procureur stelde [1]) en waarin het volgende stuk gebruikt werd ten bewijze van de deugdelijkheid der vordering.

> Op huyden den 3^en^ May 1656 compareerde .... CORNELIA JANS, huysvrouw van WILLEM JANSZ KOEHOUWER, out omtrent 40 jaren, en verclaerde ten versoecke van Sr. REMBRANDT VAN RIJN, Constschilder, waer te zijn, dat sij getuyge in den jaere 1650 ten versoucke van de vrienden van GEERT DIRCX, deselve GEERT DIRCX helpen brengen heeft int tuchthuys tot Gouda, en dat sij getuyge in dien tijt en om tselve te effectueren soo nu en dan verschooten en verstrect heeft, soo aen de Substituyt-schout, vracht, item aen de Regenten als binnemoers en anders de somme van omtrent *f* 140: — eer meer als min, welcke penningen sij getuyge verclaerde, ten versoucke van de vrienden voorn., gehaelt en ontfangen te hebben uyt handen van den producent. Verclaerde alsmede sij getuyge, dat haer voorgehouden sijnde seeckere verclaringe, gepasseert voor den Notaris J. CROSSE, den 4^en^ July 1650 [2]), daerin getuygen syn de buyren dier tijd wonende omtrent GEERT DIRCX en dat d'selve verclaringe bij de getuygen in deselve verleden, voor d'Ed. Heeren Burgem^ren^ alhier met eede is bevesticht. [3])

Eene verklaring van het jaar 1650 laat ons REMBRANDT weder zien ijveren voor het uitbreiden zijner verzameling van teekeningen. Thans gold het eenige uit den boedel van een zijner leerlingen, over wien eenige berichten in den vijfden jaargang van dit Tijdschrijft gegeven werden, welke wij thans met het bericht van den publieken verkoop van zijne nagelaten kunst kunnen vermeerderen. De teekeningen van DE LA TOMBE, die REMBRANDT uit de portefeuilles zocht, hadden ook juist de aandacht getrokken van een deskundig kunsthandelaar PIETER DE LA TOMBE, die er eenige aanspraak op schijnt te hebben gehad, en er den verkooper, JACOB RITSMA, ook een schilder, [4]) om lastig viel, evenals om boeken, die RITSMA aan een ander verkocht had.

---

1) Prot. Not. NIC. CRUYS. — REMBRANDT wordt in deze acte uitdrukkelijk „poorter dezer stede" genoemd. ABRAHAM FRANCEN stond daarbij R. als getuige ter zijde.

2) De hierbedoelde acte, waarschijnlijk eene verklaring der buren omtrent GEERTJES toestand, is niet teruggevonden.

3) Prot. Not. J. MOLENGRAEFF, Amsterdam.

4) JACOB RITSMA, geboortig van Groningen, woonde in October 1650 in de St. Pieterspoort bij de Nes. Zijne vrouw, CATHARINA ANSKEMA, stierf daar en werd 12 October in de Zuiderkerk begraven. Vier

Op huyden den 17en Junij 1650 compareerde voor mij..... den E. constryken REMBRANT VAN RIJN, schilder binnen desen stede, ende heeft ter requisitie van JACOB RITSMA, mede schilder, bij ware woorden..... verclaert..... dat omtrent twee jaeren geleden, corts nae de vendue der schilderijen van LEENDERT VAN BEYEREN, de requirant hem deposant heeft comen veylen en tsijnen huyse gebracht een bouck met seeckere teyckeningen, waeruyt hij seven off acht stucx, die hem aenstonden, genomen en geldt voor geboden heeft, ende eyntelijck een somme van 24 guldens daervoor geboden en den requirant aengetelt heeft, ende dat op behagen van sijn requirants meester, off se hem daervooren affstandich waeren off niet. Ondertusschen is PIETER DE LA TOMBE verscheyde malen bij hem deposant gecomen, om de cunst te sien, vragende nae wat nieus, en heeft hij deposant de gemelde teyckeningen laten sien, seggende, dat wat raers was van sijn, LA TOMBE'S, broeder gedaan. Denselven LA TOMBE prees de teyckeningen en maeckte semblant, die selffs te willen coopen. Hij deposant seggende, dat 24 gulden aen gelt daerop gegeven hadde en niet te weten offse daer vooren behouden soude, soo versocht hij, LA TOMBE, te weten dengene, die deselve teykeningen hem geveylt hadde, dat hij deposant in 't eerst niet en heeft willen seggen. Twee a drie dagen daernae is den voorn. LA TOMBE weder bij hem deposant gecomen instandelijck versoeckende te weten dengeene, die hem de gemelde teyckeningen gebracht hadde, dat hij deposant eyntelijck gedaen en den requirant genomineert heeft. Corts daeraen is de requirant weder bij hem deposant gecomen, 't gelt wederom brengende, seggende, dat sijn meester de teyckeningen daervooren niet affstandich waren. Daerna is de gemelte LA TOMBE weder bij hem deposant gecomen seggende, dat hij de gemelte teykeningen van de requirant gecoft hadde, voor tselffde gelt, dat hij deposant daervooren geboden hadde, en presenteerde deselve teyckeningen hun deposant weder over te laten, gelijck hij deposant die weder van LA TOMBE overgenomen heeft. Gedaen enz. [1])

Get: REMBRANDT VAN RHIJN.

Hierbij sluit zich de volgende acte aan:

18 Juny 1650. JAN BRAEMSZ, makelaar, verklaart ter requisitie van JACOB RITSEMA, schilder, dat hij 2 jaren geleden, voor de vendue der

---

aren later verklaarde hij geen middelen te hebben om zijne 3 kinderen iets voor moederlijk erf te bewijzen. Toen woonde hij op de Rozengracht en hertrouwde den 15 November te Sloterdijk met de 22jarige en van Solingen geboortige CATHARINA TACK. De ondertrouwacte teekende hij:

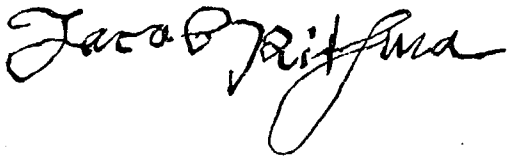

[1]) Prot. Not. P. v. VELSEN. Amsterdam.

schilderijen van zal: LEENDERT VAN BEIJEREN van den requirant gekocht heeft „een cofferken met boecken" voor *f* 40.— PIETER DE LA TOMBE had dikwijls na den prijs geinformeerd.

Belangrijk uit een ander oogpunt is weder een acte van 28 Maart 1653 voor den Notaris DUÉE te Amsterdam verleden, waarbij de meester — hij noemt en teekent zich voluit REMBRANDT HARMANSZ VAN RIJN — FRANÇOYS DE COSTER machtigt, om alle uitstaande schulden voor hem te innen. Deze acte wordt mede onderteekend door de getuigen HEYMEN DULLERT en JOHAN HINDRICHSEN

waarvan de eerste, en wellicht ook de tweede, die klaarblijkelijk een Duitscher of een Deen was, tot de weinig bekende leerlingen van REMBRANDT behoort.

Wij naderen de periode van moeielijkheden, waardoor REMBRANDT getroffen werd. De meester schijnt reeds in 1654 in zoodanige geldverlegenheid te hebben verkeerd, dat hij bij DIRCK VAN CATTENBURCH, een zijner kunstvrienden tot wien wij hem in onze vorige opstellen in relatie zagen staan, een man, die vele verliezen geleden had en slechts door zijne groote ondernemingsgeest zich staande hield, aanklopte om een somme gelds ter leen. Het gevolg daarvan was eene transactie, welke ons in het onzekere laat, of de partijen elkander wederkeerig hielpen, dan wel of VAN CATTENBURCH hier min of meer handelde als de spin, die het vliegje, in zijn web gevangen, uitzuigt. REMBRANDT kreeg 1000 gl. op de hand, maar moest voor 4000.— gl. een huis koopen en voor 3000.— gl. schilderijen en teekeningen leveren. Na ongeveer een jaar had hij, wat het tweede gedeelte betreft [1]), aan zijne verplichting voldaan. Het kwam er nu slechts op aan de waarde der overgedragen kunstwerken te bepalen, en partijen noodigden LODEWIJCK VAN LUDICK en ABRAHAM FRANSZ uit dit voor hen te doen.

Op huyden den 25en dach der Maent December Ao. 1655 compareerden..... Srs. LODEWYCK VAN LUDICK en ABRAHAM FRANSZ, ende verclaerden sy comparanten, dat, alsoo Sr. REMBRANT VAN RIJN, Const-

1) Het schijnt, dat REMBRANDT van de betaling der kooppenningen ontheven is. VAN CATTENBURGH is in den insolventen boedel niet als bevoorrecht schuldeischer opgetreden en in de failliete massa wordt het huis niet bevonden.

schilder, van DIRCK VAN CATTENBURCH, hem qualificerende last te hebben van sijn broeder OTTO VAN CATTENBURCH, gecocht heeft een huys en erve, staende en gelegen in de Hoochstraet [1]) over het stadts-arteleryehuys, daer jegenwoordich HERCULES SANDERS [constschilder] in woont, voor de somme van vierduysent carolus guldens aen gelt, dewelcke hij VAN RIJN sal mogen op interesse houden, ende daerenboven noch aen schilderijen en prenten dryeduysent guldens, des dat hij CATTENBURCH aennam en daerneffens belooffde in goeden gelde te betaelen d'somme van *f* 500 : — en gelijcke *f* 500 : — binnen 't selve jaer, daervooren hij Sr. VAN RIJN gehouden blijft te leveren schilderijen en plaeten, sijnde d'selve conditien aengegaen omtrent een jaer geleden ende verclaerden sij comparanten, dat sijlieden specialycken van den voorn: VAN RIJN en CATTENBURCH versocht sijn geworden, omme de schilderijen en prenten voorn: te taxeren, dat dienvolgende hun comparanten door den voorn: CATTENBURCH ter hant gestelt is seeckere specificatie van schilderijen en prenten, dewelcke hij in betalinge van de voorn: dryeduysent guldens soude nemen, bij de eygen hant van hem CATTENBURCH geschreven, en versochte deselve bij hun comparanten getaxeert souden mogen werden. Welcken volgende sij comparanten en gecoren taxateurs verclaren d'selve gewaerdeert en getaxeert te hebben met haerluyder beste kennisse en wetenschap, als volcht:

bedraegende aen schilderijen, volgens annex specificatie [2]) bij de eygen hant van hem DIRCK KATTENBURCH geschreven en de cijferletters bij hen taxateurs gestelt, te samen de somme van vierentwintich hondert seven ende veertich guldens, segge	*f*	2447 : 0 :
daerneffens noch een partij prenten bij den voorn: VAN RIJN geëtst ter somme van	„	160 : 17 :
noch een partij dito bij denselven VAN RIJN geëtst, ter somme van.	„	103 : 19 :
Verclaeren sij comparanten 't gunt voorsz. staet, ter goeder trouw, naer hunl: beste kennisse gewaerdeert en getaxeert te hebben, gelijck mede sij comparanten verclaerden int seecker te weten, dat de gemelte KATTENBURCH met hem VAN RIJN getracteert wegens 6 stuckies schilderijen gedaen door BROUWER en PARCELLUS, samen ter somme van	„	750 : 0 :
alsmede een conterfeytsel van OTTO VAN KATTENBURCH, twelck de voorsz. VAN RIJN sal naer 't leven etsen, van deucht als het conterfeytsel van d'Heer JAN SIX, ter somme van .	*f*	400 : 0 :
makende te samen in 't geheel de somma van . .	*f*	3861 : 16 :

1) Het is niet duidelijk of hier Hooch- of Berchstraat staat. Het toenmaals reeds Oost-Indische huis oudtijds Artilleriehuis. De benaming was in 1655 echter wel wat uit den tijd en blijkbaar uit een der eigendomspapieren overgenomen.

2) Helaas is deze lijst niet meer aanwezig.

Alle 't welck voorsz. staet verclaren sij comparanten geschiet ende d'oprechte waerheyt te sijn, presenteerende enz. Gevende redenen van wetenschap, te weten hij Sr. ABRAHAM FRANSZ, dat hij nopende de institutie van de voorsz. *f* 750.— en *f* 400.— van het geëtste conterfeytsel bij en present geweest te sijn, als wanneer de voorsz. KATTENBURCH metten selven VAN RIJN ten prijse voorn. soodanich fynalijck getracteert heeft, en hij VAN LUDICK 't gunt voorsz. (is) uytte mont van Sr. KATTENBURCH diverse malen gehoort te hebben, de voorsz. schilderijen ten prijse voorn. aengenomen te hebben. Ter presentie van Sr. THOMAS ASSELIJN en CORNELIS ARENTSZ.[1])

Wij maken door deze acte kennis met REMBRANDTS voornemen, om een ets naar 't leven te maken van OTTO VAN CATTENBURCH, den Raad en Secretaris van den Graaf VAN BREDERODE te Vianen.

Is deze ets niet in het tegenwoordig bekende etswerk van REMBRANDT aan te wijzen, het komt ons voor, dat zij twee eeuwen geleden evenmin onder de bekende en tamelijk verspreide werken des meesters geteld werd.

In den kunstwinkel van den bekenden Amsterdamschen kunsthandelaar en uitgever CLEMENT DE JONGE was zij althans niet voorradig, gelijk de inventaris aanwijst, die 11 Februari 1679 na 's mans dood werd opgemaakt.[2]) Wij aarzelen niet daaruit heel de beschrijving van het „werk van Rembrant" over te nemen, omdat vele der benamingen, hier voor de etsen te boek gesteld, als de oorspronkelijke moeten aangenomen worden en alzoo de later gegevene zouden dienen te vervangen.

No. 1. Latombisch plaatjens.
2. Praatertjes an de deur.
3. Jonckman met een persiaensche muts.
4. Vlucht naar Egipten.
5. Wandelende besjes.
6. St. Johans onthoofdinge.
7. Wijfjen met boeckende koecken.
8. Slaapende naackte vrouwtjes.
9. Oude Tobias.
10. Rembrandts moeder.

No. 11. Pleysterhooft met een jongetjen.
12. Oude persiaen.
13. Conterfeytsel van Rembrandt.
14. Lieve vrouwtjen.
15. Speelders aan de deur.
16. Eenige tronietjens.
17. Adam en Eva.
18. Den blinden Tobias.
19. Swemmertjens.
20. Een oude persiaensche vrou.
21. Daniel onder de leeuwen.
22. Capiteyn Eénbeen.

---

[1]) Prot. Not. J. MOLENGRAEF. Amsterdam.
[2]) Prot. Not. J. BACKER. Amsterdam.

23. Raetsheer van sijn majestijt in Poolen.
24. Schipper Gerbrandts soontjen.
25. Vader Abraham speelend met sijn soon.
26. Varcken drijvers.
27. Afdoening vant kruys.
28. De wandelende bommeler en kint.
29. Naeckte Cleopatra.
30. Venus en Satyr.
31. Vroutgen aen de putt.
32. Stammetjen.
33. Practiserende alchimist.
34. Buuren praatende.
35. Begravinghe der dooden in 't oude testament.
36. Ovael cruysinge.
37. Lasarus opweckingh.
38. Bedroefde Maria met het kint.
39. Dry tronietjens.
40. Dry coningh star.
41. Bedroefde oude man.
42. Eenige onvolmaackte beeltgens.
43. Wandelende vader Abraham.
44. Hieronimus met de leeuw.
45. Conterfeytsel van Smyters.
46. Christus jongh sijnde en disputerende.
47. Rembrandts concubin.
48. Nachjen, vlucht nae Egypten.
49. Avontmael Christi.

No. 50. Vrouwtjen bij de kachel.
51. Den overtoom.
52. Christus disputerende met de Phariseen.
53 Rembrants vader.
54. Rustende Joseph en Maria in de nacht.
55. De moor gedoopt.
56. De geboorte met een ladder.
57. Tobias tronietgen.
58. Titus conterfeytsel
59. Onvolmaackte vrouwtjen bij de kachel.
60. Ontfangingh van de verloren soon.
61. Biddende Hieronimus.
62. Phariseeën in den tempel.
63. Bedelaer met een stockjen.
64. Vlucht naer Egipte.
65. Geboorte.
66. Afneminge van 't cruys.
67. Zacharias met kint op den armen.
68. Biddende Tobias met sijn familie.
69. Een out wijfstronietgen.
70. Neersiende oude man.
71. Rembrandt selfs.
72. Sittende oude vrouw.
73. Leggende naeckte ruster.
74. Sittende een naeckte slaeper.

Wij keeren thans weder tot de jaren van REMBRANDTS desolatie terug.

Merkwaardig is eene insinuatie, waarin wij weder oude bekenden ontmoeten. Het blijkt, dat JAN SIX in 1653 REMBRANDT bijgesprongen was op een borgtocht van VAN LUDICK. SIX had zijne vordering aan ORNIA overgedragen en deze spreekt nu den borg om betaling aan.

Op huyden den eersten dach Augustii Anno 1657 hebbe ick, PIETER PADTHUYSEN, openbaer Notaris etc., mij neffens de naergen. getuygen ten versoecke van Sr. GERBRAND ORNIA, wonende binnen deser stede,

getransporteert aen Sr. LODEWIJCK VAN LUDICK, en hem geïnsinueert... 't geene volcht:

Den insinuant actie en transport hebbende van Sr. JAN SIX van eene obligatie in dato den 7 Maert 1653 bij REMBRANT VAN RIJN ten behoeve van den voorn. SIX gepasseert, in dewelcke ghij U als borge hebt geconstitueert voor de voorn. VAN RIJN, en want denselven VAN RIJN in soodanigen verloop van saecken is gecoomen, dat hij hem is dienende van den miserabelen staet en benefitie van cessie, hebbende hij insinuant op de camer van de Desolate boedels vernomen naer de gelegentheyt van den boedel van den voorn. VAN RIJN, van dewelcke hem insinuant int minste niet en staet te verwachten, soo doet den insinuant U geïnsinueerde door ons, notaris en getuygen, aendienen en insinueeren, dat ghij metten alder-eersten den insinuant aen de betalinge sult helpen, ofte bij naerlaticheyt soo protesteert hij insinuant, dat hij U om deselve betalinge als borge voor den voornoemde VAN RIJN sal aenspreecken en convenieren, protesterende mits desen van genoechsame advertentie en waerschouwinge.

VAN LUDICK gaff tot antwoort: ick sal met Sr. ORNIA daerover spreecken ter goeder trouwen. [1])

Had SIX uit deze zaak weten te komen, in eene andere was hij betrokken gebleven. Bij acte van 5 October 1652 had REMBRANDT het portret van SASKIA aan SIX afgestaan en wellicht had deze bij eene dergelijke acte den meester in 't bezit gesteld van twee andere doeken, naar 't schijnt op voorwaarde, dat hij, SIX, ze weder zou kunnen terugkrijgen op peene van betaling eener boete, welke SIX bij REMBRANDTS curator schijnt te hebben willen innen. In de Preferentie-rolle vinden wij nu sub 13 September 1658 het volgende besluit aangeteekend van commissarissen in de zaak van JOHAN SIX contra HENRICUS TORQUINIUS, curator.

Commissarissen hebben met consent van parthijen geannuleert beyde de acten, d'eene bij REMBRANDT VAN RHIJN ten behoeve van den eysscher verleden op ten 5 Oct. 1652, waerbij den voorn. REMBRANDT VAN RIJN aen den eysscher bekent verhandelt te hebben sijns huysvrouwe conterfeytsel, ende de andere bij den eysscher ten behoeve van denselven REMBRANT verleeden, vermeldende van twee schilderijen, d'eene van *een Simeon*, ende de andere van *een Johannis predicatie*, welcke acte geseyt wert onder hem REMBRANT vermist te sijn. Te weete voorsoover se aangaet de respective peenen in dieselve acte vermelt in cas.... off d'ander van parthijen contrarie van den inhoude van dien quaeme te doen.

---

[1]) Prot. Not. P. PAETHUYSEN. Amsterdam.

Het groote huis op de Breestraat was verlaten en ten bate der crediteuren verkocht. REMBRANDT en de zijnen hadden aanstonds in een onaanzienlijk stadskwartier een kleine woning betrokken in eene gansch nieuwe omgeving. Het buurschapsleven, gelijk het in die tijden nog meer ontwikkeld was dan later, leefden de VAN RHIJNS mede, en in hunne omgeving waren zij gezien en geacht. Bekend mocht het zijn bij de oude vrienden en kennissen, dat HENDRICKIE STOFFELS niet de wettige huisvrouw, maar aanvankelijk zijne „concubine" — gelijk men haar in effigie betitelde — later zijne huishoudster was, in de buurt beschouwde men haar als 's meesters echtgenoot. De levenswijze, de verhouding in huis, de eer, die REMBRANDT en zijne kinderen haar bewezen, alles moet op de buitenwereld den indruk gemaakt hebben, dat de wettelijke sanctie, de eenige die juist aan den band haperde, niet ontbrak. Duidelijk blijkt dit uit eene acte, waarvan wij alleen den aanhef geven.

> Op huyden den XX^en^ October Ao. 1661 compareerde voor mij: enz. Juffe HENDRICKYEN STOFFELS, *huysvrouw* van Sr. REMBRANT VAN REYN, fijnschilder, out 38 jaeren, MARRITIEN CORNELIS, wede wijlen CORNELIS PIETERSZ, varentman, out 52 jaren, en ANNETIE JURIAENS, huysvrouw van GERRIT CLAESZ, goutdraettrecker, out 24 jaeren, alle wonende aen 't eynde van de Rosegraft en gebuyren van HARMPIEN PIETERS, herbergierster, en hebben verclaert ..... (volgt eene voor ons geheel onbelangrijke verklaring over een woest en dronken man, die de buurt in opschudding had gebracht.) HENDRICKJE zet een kruisje. TITUS VAN RHIJN teekent als getuige. [1])

Een ander bewijs voor de achting, die hem in de buurt werd bewezen, ligt dunkt ons, in het feit, dat REMBRANDT als getuige aanwezig was bij de boedelbeschrijving, die de oude VAN LEEST, zijn huisheer, liet opmaken van de nalatenschap van zijnen op de Rozengracht overleden zoon JACOB VAN LEEST DE JONGE en zijn vrouw, den 26 Juli 1663. [2])

En toch werd de finantiëele toestand voortdurend slechter, zóó slecht zelfs, dat REMBRANDT op het laatst van zijn leven het geld van CORNELIA, die hare moeder inmiddels verloren had, moest aanspreken, om het huishouden op te houden. Dit alles zien wij uit een drietal verklaringen, zoo diep tragisch in haren eenvoud, dat zij iederen uitleg overbodig maken en waarmede wij ons opstel eindigen.

---

[1]) Prot. Not. H. WESTFRISIUS. Amsterdam.
[2]) Prot. Not. J. HELLERUS. id.

Op huyden den 16en Marttii A°. 1670 compareerden voor mij HENDRIK ROSA, Not. public etc. ..... JANNETJE VERMEULEN, Wedue van CORNELIS CORNELISZ BANG, oudt ontrent 52 jaer, wonende op d'Anthonisbredestraet bij d'Anthonissluys, MEYCKEN CHRISTOFFELS, Wed. van ABRAHAM VAN DEN BROECK, oudt 48 jaer, wonende op de Rosegraft, en REBECCA WILLEMS, Wde van PAULUS HILBRANDTS, wonende int sterffhuys van REMBRANT VAN RIJN op de Rosegraft, en hebben ter requisitie van ABRAHAM FRANSZ en CRISTIAEN DUSART, voogden over 't onmondige kint van HENDRICKJE STOFFELS, genaemt CORNELIA VAN RIJN, bij de voorsz. REMBRANT VAN RIJN, geprocreert bij ware woorden ..... verclaert, eerst sij eerste deposante JANNETJE VERMEULEN alleen, dat haer noch in goeder memorie en wel bekent is, dat HENDRICKJE STOFFELS, gewesen moeder van CORNELIA VAN RIJN gemelt, in den jare 1656, (wesende gouvernante tot REMBRANT VAN RIJN, doen ter tijt wonende recht over haer deposante) ten huyse van hem REMBRANT VAN RIJN, in het voorhuys had staende haer halve cas off kevy, dewelcke soodanigh was gestoffeert van linnen, wollen, silverwerck als andere goederen, dat de gemelde casse mette goederen daerin van de schatsters doen ter tijt wierde geextimeert op seshondert gulden. Ende alsoo doen ter tijd de boedel van hem REMBRANT VAN RIJN desolaet ende onder curatele was, deselve HENDRICKJE STOFFELS alsdoen bij eede heeft moeten verclaren, dat deselve cas met goet haer eygen was toebehoorende, sonder dat hij REMBRAND eenige portie van eygendomme daeraen was hebbende, ende dat anders de curateur, die over de boedel gestelt was, deselve casse met al wat daerin bevonden wiert, mede voor REMBRANT's goet soude hebben aengetast en geëxecuteert. Gevende sij deposante voor redenen van wetenschap, dat sij als overbuyr seer familiaer met deselve HENDRICKJE STOFFELS is geweest en de voorsz. kas mede dickwils heeft sien staen en mede dikwils met haer HENDRICKJE STOFFELS in de cas gesien en geweest te hebben ende verscheyde van haer HENDRICKJE's silvere lepels in de cas alsmede verscheyde gouwe ringen gesien en gehandelt te hebben, met eenigh ander silverwerck, en de cas mede van linnen en wollen wel was gestoffeert. En haer deposante mede door deselve HENDRICKJE STOFFELS verscheyde maelen is verhaelt, dat sij als vooren oock haer eed daerom had moeten doen van dat het haer cas en goet was.

Verclaert sij deposante REBECCA alleen, dat REMBRANT VAN RIJN gemelt haer deposante verscheyde maele heeft gesecht en uyt sijn mont gehoort, dat hij seyde, dat hij alweer gelt van CORNELIA's gelt heeft moeten nemen [en belooffde tselve wederom te geven, soo haest als sijn Vader za: eenighe stucken, die hij onder handen hadde, gelevert soude hebben][1] ende dat hij REMBRANT met 't gelt, dat (hij) van CORNELIA's gelt affnam, eenige tijt

1) Het tusschen haakjes geplaatste is weder doorgehaald.

thuys heeft opgehouden. Ende haer deposante mede bekent te sijn, dat sij CORNELIA VAN RIJN voorsz. een sack met silvere ducatons in de cas hadde; ende sij deposante mede gesien te hebben, dat MAGDALENA VAN LOO, wedue van TITUS VAN RIJN, 's daegs daeraen, dat de vader REMBRANT VAN RIJN was overleden, eenige potstucken gout, bedragende ontrent de hondert seventigh guldens, uyt de sack met silvere ducatons, die in de cas van CORNELIA VAN RIJN stont, nae haer genomen heeft, ende sij VAN LOO seyde, dat het gout (dat sij uyt de sack met silvere ducatons kreegh) haer halff toequam, en de sack met ducatons als doen weder in de cas deed.

Verclaeren sij twee laetste deposanten met hun beyden mede verscheyde maelen van hem REMBRANT VAN RIJN selffs hebben horen bekennen en seggen, dat de cas met al 't geen daerin was, de voorsz. CORNELIA VAN RIJN alleen toequam, ende 's daegs naedat hij REMBRANDT VAN RIJN overleden was, en de notaris STEEMAN aldaer ten sterffhuyse besich was de kamers en kisten en casten te versegelen, sij deposanten mede bij en present geweest sijn en gehoort en gesien hebben, dat deselve Notaris, wijsende op de cas van de voorsz. CORNELIA VAN RIJN, die ten sterffhuise op de beste camer stont, omme deselve mede te versegelen, de voorsz. MAGDALENA VAN LOO tegen de notaris seyde: Neen, die kas niet, die hoort 't kint CORNELIA VAN RIJN toe, ende met eenen de sleutel van deselve cas aen de requirant CHRISTIAEN DUSART overgaff en seyde: Houdaer, bewaer gij de sleutel van de kas voor 't kint, en deselve req^{t} deselve sleutel overnam. Gedaen enz.

Op huyden den 18^{en} Maert A^{o} 1670 compareerde andermael voor mij Notario de voorsz. REBECCA WILLEMS, Wed^{e} van POULUS HILBRANTSZ, en verclaerde bij haer vorige depositie ten versoecke als vooren gedaen, te persisteren ende deselve met 't volgende te augmenteren, als te weten: dat daegs naer 't overlijden van de voorsz. REMBRANT VAN RIJN, als de voorsz. MAGDALENA VAN LOO bij haer deposante quam en haer deposante vraeghde, ofter geen gelt in huys was, sij deposante antwoorde van Neen, seggende dat Sr. REMBRANT VAN RIJN haer deposante wel gesecht had, dat hij alrede eenige tijd uit CORNELIA's kas 't huys had opgehouden, deselve MAGDALENA daerop seyde, als perplect staende: „ick hoop niet, dat vader de goude pottstucken van CORNELIA, daer mijn de helft van toecomen, genomen heeft." Dat cort daerop den requirant DUSART aldaer mede ten huyse gecomen is en MAGDALENA 't gunt vooren [staet] tegen den req^{t} DUSART seggende, als doen de requirant en MAGDALENA de sleutel van de kas van CORNELIA affeyschte, ende daermede de kas opgedaen en in presentie van haer deposante aldaer een sack gelt uytkreegh, in welcke sack seecker sackje met gout in was, welck goudt sij MAGDALENA met kennisse en toestaen van hem

DUSART daeruyt en mede naer haer huys nam, met belofte daer silvergelt voor in de plaets te brengen.

Actum Amsterdam enz.

Op huyden den 25 April A° XVIC 't seventigh compareerde..... MAYKE CHRISTOFFELS, Wedue van ABRAHAM VAN DEN BROECK, out 48 jaren en REBECCA WILLEMS, Wedue van POULUS HILBRANTSZ, out omtrent 40 jaer, beyde wonende op de Rosegraft, sij eerste deposante naest de deur vant sterffhuys van REMBRANT VAN RIJN, en sij andere deposante dienende int selve sterffhuys, ende hebben ter requisitie en instantie van ABRAHAM FRANSZ en CHRISTIAEN DUSART, als vooghden over CORNELIA VAN RHIJN, dochter van de voorsz. REMBRANT VAN RIJN, bij waere woorden ..... verclaert ..... dat gisteren voormiddagh den req^ten met seecker deurwaerder DANCX ten sterffhuyse van de voorn. REMBRANT VAN RIJN op de Rosegraft gecomen sijn, ende denselve de goederen en meubelen aldaer op den bodem in verseeckeringh genomen en de camers versegelt heeft, en sulcx door de gemelte deurwaerder gedaen sijnde, deselve s'morghens, de clock ontrent elff uyren, weder uyt het sterffhuys sijns weeghs gegaen is. Ende dat denselven namiddagh daeraen, sijnde mede gisteren namiddagh, de clock over twee uyren, seecker stadtsbode, uytten naem van FRANCHOYS VAN BIJLAERT, als voogd over 't dochtertje van TITES VAN RIJN, die de soon geweest is van de voorsz. REMBRANT VAN RIJN, ten sterffhuyse van de voorsz. REMBRANT VAN RIJN op de Rosegraft gecomen is, arrest doen op de goederen, daer ten sterffhuyse sijnde. Gevende voor redenen van wetenschappe, dat sij deposanten in en naest 't gemelte sterffhuys wonen en 't gunt voorsz. is mede bij geweest en gehoort en gesien hebben

Aldus gedaen enz. [1])

1) Prot. Not. H. ROSA.